

Teleki László Alapítvány
MEGÚJULÓ ÖRÖKSÉG KONFERENCIA XVII. (Nyárad-mente)
Szakmai beszámoló

Negyedéves festőrestaurátor hallgatóként első alkalommal vettem részt a Teleki László Alapítvány által szervezett utazókonferencián. A konferencia 2016. május 19-22-ig tartott, célja a határon túli épített örökség kutatása, megóvása és népszerűsítése volt. A konferencián a Magyar Képzőművészeti Egyetem Restaurátor Tanszékéről két hallgatónak ingyenesen biztosított szállást és ellátást a Teleki Alapítvány. A szállás Szovátán volt, a Teleki alapítvány által fenntartott vendégházban.

A kiránduláson tizenöt templomba és két kastélyba látogattunk el. A templomokban megszólaltak azok a szakemberek (főként restaurátorok) és lelkészek, akik munkájuk és lelkipásztori szolgálatuk során bővebb ismereteket szereztek az adott műemlékről. A kastélyok tulajdonosai, vagyis az egykor ott élt nemesek leszármazottai is beavattak minket a folyamatban lévő értékmentés érdekében vívott mindennapi küzdelmükbe, és a stratégiájukba.

Fületelke

A csoporthoz Fületelkén csatlakoztam. Az eredetileg szászok által lakott település erőtemploma a 14. században épült gótikus stílusban, a falu fölé emelkedő dombra. A szász lakosságnak sem a világháború, sem a Ceaușescu-rendszer nem kedvezett. A 19. században a lakosság 94%-át alkották szászok. Az 1944 utáni, németek által végzett evakuálás és a későbbi rendszer által gyakorolt kivándorlási politika eszközeként bevetett „családegyesítések” következtében nagyon lecsökkent a számuk. 2014 óta már egyetlen szász sem él a faluban.

Fületelke evangélikus erőtemplomát és a mellette lévő iskolát látogattuk meg. A templomot a hagyomány szerint a Szentháromság tiszteletére szentelték. Szabálytalan sokszög alaprajzú védőfal veszi körül, melynek része a kapubástya, melyen 1655-ös datálású reneszánsz díszítőfestés látható. A kapu külső festését konzerválták. A templomudvar felőli oldalán töredékes festett kváderkö látható. Ezt a felette lévő tető védte meg az esőtől és az időjárástól, ellenkező esetben már elpusztult volna. Egy 15. századi freskó látható a templomhajó északi oldalán. A freskó egykor Levétel a keresztről-jelenetet ábrázolt. Ma már nagyon nehezen kivehető, mert a későbbi barokk vakolat készítésekor nagyon sűrűn bepikkelték, ezzel készítették elő a felületet az új vakolat számára.

A 18. században a templomot barokk stílusban átépítették, ekkor készült a jelenleg töredékes stukkódíszítés.

A templom barokk díszítésű boltozatának egy része 1980-ban beomlott, ezután az épület rohamos pusztulásnak indult.

Az Arcus non-profit egyesület¹ tevékenysége Kiss Lóránd elnökletével:

2013-ban haszonbérbe vették a templomot, az iskolát és a paplakot. Állagmegóvási munkálatokat folytattak: rendbehozták a tetőt, megerősítették a harangtornyot, befedték a kapubástyát. Az iskola alapját megerősítették, és a pincehelyiséget kijavították.

Georg Fisch, az Erdélyi Erődtemplomok Restaurálásáért Alapítvány² osztrák ügyvezető elnöke, (akinek a nagyapja Fületelkéről került Ausztriába 1944-ben), folyamatosan támogatja az Arcus egyesület munkáját mind anyagi, mind szakmai háttérrel biztosítva.

Az oltár helyén egy óriási poszter áll, egy népviseletbe öltözött házaspárt ábrázol. A poszteren német szöveg olvasható: „mer wallen blejwen wot mer sejn”, azaz: „azok szeretnének maradni, akik vagyunk!”

¹ (2004-ben a marosvásárhelyi restaurátorok és képzőművészek által létrehozott egyesület, mely Erdély épített örökségének megmentését tűzte ki céljául)

² Az alapítvány Szeben megyében is támogatja a szász templomok restaurálási munkálatait; Pl.: Alsóbajom, Berethalom, Apaujfalu

A várfal vakablakában egy 2014-es réz kisplasztika látható, melyet a szászok kitelepítésének 70. évfordulóján helyeztek el.

A konferencia során számos freskóval díszített templomban is megfordultunk. *Disznajó, Berekeresztúr, Mikháza, Marosszentanna, Nyárádszentlászló, Szentdemeter és Erdőszentgyörgy* is utunk állomásai voltak. A képen a nyárádszentlászlói templom szentélyboltozatán lévő medalionban Pantokrátor Krisztus alakja látható.

Disznajó

A disznajói református templom többszöri átépítés során nyerte el mai formáját. A korábbi templom diadalíven megmaradt ábrázolásról Lángi József mesélt nekünk. A diadalíven két ábrázolás vehető ki. Egy Angyali üdvözlés és egy töredékes Pantokrátor Krisztus (csak a keze maradt fenn) két adoráló angyallal. Az ábrázolás érdekessége, hogy az Angyali üdvözlésnél nincs jelen angyal, csak az Atyaisten arca jelenik meg, és a Szentlélek galambja száll egy fénynyalábbal jelölt úton az Atyaistentől Mária felé. A festmény bizáncias vonásokat mutat. A diadalív festése folytatódik a

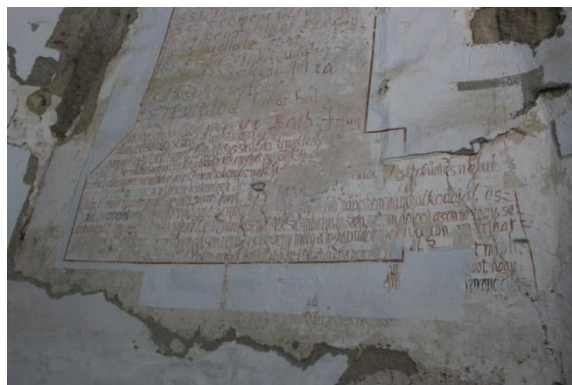

fal mélységében is, de nincs feltárva. Általános tapasztalat szerint a gyülekezet nehezen fogadja el a figurális ábrázolást a templomokban, de a restaurálás után már büszkéek ezekre a középkori emlékekre. A disznajói freskó egy része 1976-ban került elő. Léckeretre feszített vászonnal takarták el, hogy óvják.

Berekeresztúr

A református templomot díszítő freskókról Kiss Lóránd restaurátor beszélt. A freskókat a reformáció után lemeszelték. Az északi falon egy Utolsó ítélet ábrázolás nyomai maradtak fenn. A képen egy részlet látható, melyen egy ördög kínoz egy lelket. Sajnos csak egy kis részét festették freskótechnikában, a szekko könnyebben sérül, ezért lekopott, valószínűleg a szakszerűtlen feltárás következtében. Egy figyelemre méltó ábrázolás, a Kőpönyeges madonna ábrázolása jelenik meg a nyugati karzat feljárójánál (balra lent: Mária köpenye alatt álló emberek). A freskó jó megtartású, pasztózus anyaghasználat jellemzi, ellentétben az Utolsó ítélet aláfestésével. A szentély keleti falán az Erdély jelentős eseményeit felsoroló Krónika található, három különböző korú rétegben, melyek a XVI. és a XVII.-XVIII. századra datálhatóak (jobbra lent). A kékre festett kazettás mennyezetet vizsgálva nem találtak bizonyítékot a kazetták korábbi figurális díszítésére.

Marosszentanna

A marosszentannai református templom falképeit 2001-ben Kiss Lóránd és Pál Péter restaurálta. Jó színvonalú, XIV. századi falképek találhatóak itt. A restaurálás során az összes megmaradt falképtöredéket feltárták, és az eredeti vakolathoz hasonló színű habarcsba foglalták. A diadalív bélletében jól megmaradt az apostolok és királyszentek medalionba foglalt portréja, és az okos és balga szüzek ábrázolása. A szentélyzáradékban Szent Péter apostol látható a középtengelyben lévő ablaktól balra. Egy korábbi restaurálás során Gróth István egy keretmustrát festett, melyet a mostani restaurálás során eltávolítottak.

A keleti ablaktól jobbra egy Nagy Szent család ábrázolás látható, két zenélő angyallal keretezve. Ez Szent Annát ábrázolja, köpenyét széttárva kezeit Mária Kleofás és Mária Salomas fejére helyezi. Szent Anna első férjétől, Joachimtól született Jézus anyja, Mária, ő Szent Anna előtt helyezkedik el, Jézussal ölében. Szent Anna második férjétől, Kleofástól

Mária Kleofás született, neki négy gyermeke volt (Jakab, Simon, Barnabás, Tádé). A freskón csak két gyermekfej látható, a többi megsemmisült. Jobbra található harmadik férjétől, Solomástól született Mária és gyermekei: János és Jakab. A Nagy Szent család ábrázolást egy függőlegesen futó forgórózsás keretmustra zárja le két oldalról. Ettől jobbra Szent Pál és egy ősz hajú és szakállú ismeretlen szent jelenik meg.

A nyugati falon az Utolsó ítélet ábrázolása volt, amit csak a korábban említett Gróth István akkwarellmásolata alapján ismerünk. Ma már csak három apostol ülő alakja látható. A karzatról közletről szemügyre vehetőek ezek a töredékek, így jól vizsgálható a festéstechnikájuk.

Mikháza

A mikházi ferences templom restaurátori szemmel izgalmas helyszín volt. Összesen öt azonos stílusú oltár található itt. Az erdélyi "porcos" barokkot képviselő oltárok közül a főoltára a legékezebb. Ezüstözött oszlopainak szőlőfürt-motívumai harmonikus egységet alkotnak az indákkal és a festményeken királyszentek egészalakos képeivel, melyek vászonképként és formára vágott fatáblaként épültek bele az oltárépítménybe. Nagyon tetszettek a jellegzetes puttófejek, melyek kissé szokatlan bájt kölcsönöztek az oltároknak. Az oltár mögötti freskó keretezés az egykori oltárajtók körvonalát követte.

Mikházán a festett karzaton Szent Ferenc életéből vett jeleneteket, a zenével kapcsolatos bibliai történeteket láthatunk. A nyolc darab festett tábla egyike feltárt állapotban van.

Fontos megemlíteni még a sekrestyében található kívül-belül festett, faragásokkal díszített, a szertartáshoz használt tárgyak tárolására szolgáló fiókos szekrényt. A középső két ajtón az Angyali üdvözlés jelenik meg, míg a két szélen ferences szentek láthatók. Az ajtókat kinyitva virágokkal gazdagon díszített fiókok tárulnak fel.

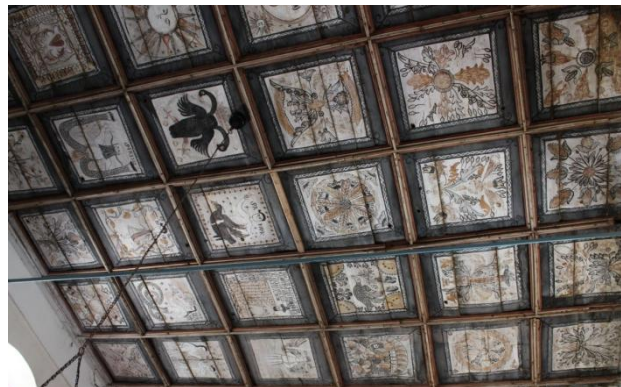
Szentdemeter

A szentdemeteri kápolnában Fületelkéhez hasonlóan a templom állapota fogott meg. A XIX. századi kevésbé minőségi neogótikus berendezés fogadott bennünket. A falon nyitott kutatóablakok középkori freskók jelenlétét igazolják. Az épület a lábazati részen erős sókárosodást szenvedett, a vakolat nagy része lemállott. Egy ilyen állapotban lévő templom megmentése minden szakembernek hatalmas élmény lehet.

A konferencia során számos kazettás mennyezetet is megcsodálhattunk. Jártunk *Énlakán, Tancson* (itt található a képen látható Ádám és Éva ábrázolás), *Nyárádszentmártonon, Nyárádszentlászlón*. És egy „modern” példát is láthattunk famennyezetre *Erdőszentgyörgyön*.

A kazettás mennyezeteket általában változatos reneszánsz virágmotívumok díszítik, melyek tükör- vagy pontszimmetrikusak, de előfordulnak bibliai jelenetek, kitalált lények, reformátusok által használt jelképek is. A Magyar Nemzeti Galériában is láthatunk kazettás mennyezetet, de eredeti helyén sokkal jobban értelmezhető, ott él igazán. Csodálatos dolog volt, hogy az orgonát is meghallgathattuk a templomokban. Szinte mindenhol még a régi, fújtatós technikával lehet csak megszólaltatni az orgonákat. Balra: a konferencia résztvevői a nyárádszentmártoni templomban orgonakísérettel énekelnek. Jobbra: A tancsi templom kazettái.

Az énlakai templom kazettás mennyezetén többféle betűtípusú felirat olvasható. Egy kazettán rovásírással írott szöveg is feltűnik, mely így olvasható: *"Egy az Isten"* és *„Georgius Musnai Dakó"*. Az utóbbi egy lelkész neve.

A református templomok festett fa elemei a kazettás mennyezetén kívül a szószékkorona, az Úrasztala, a karzattmellvéd, az éneklőszék és a falu gazdagságától függően a padok is. A bal oldali képen látható nyárádszentmártoni szószékkorona tetején gyakran megjelenik a kicsinyeit saját vérével tápláló pelikán, ami az önfeláldozó szeretet jele és Krisztusszimbólum.

A református templomokban gyakori a festett faberendezések egyszínű, általában kékre, vagy szürkére történő átfestése, ami a puritánabb megjelenést szolgálta. A színek nem tulajdonítanak különösebb jelentőséget.

Jobbra: A karzaton nyitott kutatóablakok betekintést nyújtanak a festett karzattmellvédek gazdagon díszített világába.

Az alapos helyismerettel rendelkező Mihály Ferenc restaurátor szinte minden templomról részletes bemutatót tartott, és olyan templomrészeket mutatott meg nekünk, ahová egyszerű turistaként nem juthattunk volna el.

Erdőcsinádon könnyező házigombával fertőzött födém szerkezetét is megnézhettük, melyet megmentettek a fertőzéstől. Ezáltal megmentették a templom barokk stukkódíszítését is.

A konferencia lehetővé tette, hogy restaurátorokkal és műemlékvédelmi szakemberekkel ismerkedjek meg, továbbá lehetőségem nyílt beszélgetni művészettörténész és építész hallgatókkal is, akiknek a szakmai területével esetleg későbbi munkám során találkozhatok.

Az erdélyi konferencián való részvétel nemcsak nagyon tanulságos volt, hanem egy életre szóló élményt is jelentett nekem. Köszönettel tartozom a szervezőknek, illetve a Teleki Alapítványnak, amiért támogatásukkal lehetővé tették a részvételemet.

Tiszai Rebeka
Festőrestaurátor hallgató
Magyar Képzőművészeti Egyetem

Források:

LÁNGI JÓZSEF, MIHÁLY FERENC: *Erdélyi falképek és festett faberendezések 1.* , Állami Műemlékhelyreállítási és Restaurálási Központ, Budapest
LÁNGI JÓZSEF, MIHÁLY FERENC: *Erdélyi falképek és festett faberendezések 2.* , Állami Műemlékhelyreállítási és Restaurálási Központ, Budapest, 2004

LÁNGI JÓZSEF, MIHÁLY FERENC: *Erdélyi falképek és festett faberendezések 3.* , Állami Műemlékhelyreállítási és Restaurálási Központ, Budapest, 2006

Fületelke:

<http://monumenta.ro/hu/projektek/5-a-fueletelki-evangelikus-templom-megmentese.html>

<http://www.muemlekem.hu/hatareset?id=2770>

<http://www.e-nepujzag.ro/op/article/meg%C3%BAjul-f%C3%BCletelki-evang%C3%A9likus-templom-%C3%A9s-iskola>

<https://eurocom.wordpress.com/2014/11/03/s-o-s-fueletelki-evangelikus-erodtemplom-e-nepujzag-ro/> (Vajda György, 2015)

<http://www.siebenbuerger.de/ortschaften/felldorf/bilder/40845.html> (kép a felújításról)